

אשכול יוסף

מאוצרותיו של הרב יוסף חי סימן טוב שליט"א
מחבר סדרת הספרים "אשכול יוסף" עה"ת והמועדים
וספרי "כרם יוסף" על הש"ס
מתקנת ועד הכותב

"הָעָם כָּלְבִּיָּא יָקוּם וּכְאֲרִי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד-יֵאכַל טָרֶף וְדַם-זֻלְתָּהּ" (כ"ג כ"ד) פִּירֵשׁ רַשִּׁי: כַּשֵּׁנוּמָדִים מִשְׁנָתָם שׁוֹזְרִית, מִתְגַּבְּרִין כָּלְבִּיָּא וּכְאֲרִי לְחַטּוֹף אֶת הַמִּצְוֹת, לִלְבוֹשׁ טָלִית לִקְרוֹא ק"ש וּלְהַנְיֹז תְּפִילִין, וּקְשָׁה מִדּוֹעַ שִׁנָּה רַשִּׁי אֶת הַסֵּדֶר וְהַקְדִּים ק"ש לְתְּפִילִין?

אם יאירע לו אונס בזמן מן הזמנים, בהיות והורגל לקרוא ק"ש בזמנה, לא יפסיד מצותה. אשר על כן מטעם זה הקדים רש"י ק"ש לתפילין, שהם היו רגילים מיד שהיו ניעורים, היו לובשים בגדים שבהם בגד ד' כנפות עם ציצית, ומיד קורא ק"ש כאמור, ואח"כ בלכתו לבהכנ"ס להתפלל כל התפילה מניח תפילין.

ונראה שהדבר מפורש במ"ש בגמרא ברכות (יג), אמר פסוק שמע ישראל בכוונה, וכשהמשיך לקרוא שאר הפרשה נאנס בשניה וקראה מותוך נמנום יצא ידי"ח, אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה, אם תראה שאני מנמנם בק"ש, בפסוק ראשון תצערני שאתעורר ואקרא בכוונה, אך יותר אל תצערני. וכן אמר ליה רב יוסף, לרב יוסף בריה דרבה: אביך, רבה, איך נהג כשהיה מתנמנם בק"ש? אמר ליה: בפסוק ראשון היה מצער עצמו לקרוא בכוונה, ויותר לא היה מצער עצמו. ומוכח שכאשר היו מתעוררים היו מצערים עצמם מיד לקרוא ק"ש. וכן מוכח עוד מ"ש בברכות (כג), ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תהא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא. וכתבו הלבוש (נפ"י נ"ח), והמשנ"ב (ס"ה ס"ה), שהמאחרים ק"ש בשביל טלית ותפילין טועים, ואפילו אם ספק לו שמוא יעבור זמן ק"ש אין להמתין על טלית ותפילין דאינו מעכב זה את זה, אבל בלא"ה ימתין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כמעיד עדות שקר בעצמו. וכן מבואר בספרו שמירת הלשון (מחמם הספר פ"ג), דלא מהני מה שמניח תפילין אח"כ. אמנם מורא ורבנא רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל ב"שור"ת יביע אומר (ח"א פ"א ס"ד ד') כתב, דבאמת עדיפא מינה שמעינן ממתני' הנ"ל דאפי' בכדי לקרותה עם הנץ החמה שפיר דמי לקרואה בלי תפילין, וא"כ לאו דוקא אם יש ספק שיעבור הזמן, וכמ"ש המאירי (נחמ"ד ד'), דדוקא כשעושה כן דרך זלזול במצות תפילין, אמרו דהוי כמעיד עדות שקר. וכמו"כ י"ל בנידו"ד שכיון שהטעם שקורא כל יום פסוק ראשון של ק"ש כדי שלא יבוא יום א' להפסיד ק"ש בזמנה, אין לך הכרח גדול מזה, ומטעם זה לא נחשב מעיד עדות שקר. ולפענ"ד יותר נראה ליישב דכיון שבדעתו לקרוא אח"כ ק"ש עם תפילין שוב לא חשיב עדות שקר. ובשור"ת יבי"א שם הביא משור"ת שואל ומשיב (מניח"א ס"ה ע"ג), דאדרבה מוכח כן בגמ' מ"ש שהקורא ק"ש בלא תפילין הרי זה כמקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים, דהיינו דוקא כשאין מניח תפילין בו ביום, אבל כשמניחן אח"כ אין מחוסר זמן לבו ביום, כמ"ש במנחות (טו), מביא אדם זבחו היום ונסכיו מכאן ועד י' ימים, ואמרינן נמי (מנחות ד') מנחתם ונסכיהם אפי' בלילה, ואמנם כ' תוס' בר"ה (ג') שמו"מ לכתחילה יש להביא נסכים עם הזבח, שאם מביא בלילה אין יכול לומר שירה, ולמחר נמי מבעיא לן (עין ס"ה) אי

הנה רש"י הקדוש, פירש: הן עם כלביא יקום, כשהן עומדים משנתם שחרית, הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין. וצ"ע מדוע שינה רש"י את הסדר, שהרי תחילה מתעטפים בטלית ואח"כ מניחים תפילין, ואז קוראים את שמע כשהדם מעוטר בטלית ובתפילין, ואדרבה במסכת ברכות (ד') איתא, אמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, ורבי חיאי בר אבא אמר רבי יוחנן, כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים. וכ"כ הרמב"ם (פ"ג מפילין ד' כ"ו), וז"ל: אע"פ שמצוותן ללבושן כל היום, בשעת תפילה יותר מן הכל, אמרו חכמים כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, ובשור"ע (ח"א כ"ה ד') כתב: צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש ותפילה.

וקשה לומר דרש"י קאי לשיטת הירושלמי (פ"ג דנדרים ס"ג) שיש להקדים ק"ש למצות הנחת תפילין, וביאר שם ביפה עינים שדעת רב בירושלמי שיש לנהוג כן לכתחילה, דמ"מ בגמרא ברכות (ד') מבואר שיש להקדים הנחת תפילין לק"ש. וא"כ קשה שהיה לרש"י להקדים הנחת תפילין לפני ק"ש?

והנה בשור"ת תירוש ויצהר (ס' ר"ב) מעיד שראה חומש ישן שהגירסא ברש"י היא תפילין לפני ק"ש, אך גם הוא הניח שאלה זו בצ"ע כי בכמה גרסאות ישנות ג"כ ראה כמו שכתוב לפנינו, ופוק חזי בדפוסים החדשים שלא שינו, זאת ועוד גם ברבינו בחיי הגירסא ק"ש קודם תפילין, וראיתי להרבה ספרים שכתבו בשם המורדש תנחומא שכתב דברים כסדרן, תפילין ואח"כ ק"ש, אולם אני בעוניי ודלותי לא מצאתי מפורש כן בתנחומא, וא"כ צ"ב כאמור?

ישוב א' - רגילין לקרוא ק"ש מיד שניעור שלעולם לא יפסיד מצותה

לפענ"ד מוכאן שראוי בעת שהאדם מתעורר משנתו לאחר אמירת מודה אני ונטילת ידיים או ינקת בכל מידי דמנקה, מיד יקבל עליו עול מלכות שמים בק"ש, על דעת לקרוא אח"כ בתפילה עם טלית ותפילין, על תנאי שאם לא יקראנה בזמנה יצא בזה ידי"ח, ואם לאו אינו מתכוין לצאת בזה ידי"ח, ודי שעושה התנאי פעם א' בחיים או עכ"פ פעם א' בשנה, כדי שחלילה לא יפסיד ק"ש בזמנה ואפילו פעם א' בחיים ויהיה בכלל מעוות שאינו יכול לתקון (נדרים לו), וכמו בכל מצות עשה שכל אדם ירא שמים מקפיד לא לבטל שום מצוה כל ימי חייו, על אחת כמה וכמה במצות ק"ש. ואפילו אדם שרגיל תמיד להשכים קום, בכל זאת ע"י הרגל שקורא פסוק ראשון מיד שניעור,

אמרנו שירה. מ"מ כל שמביאים בו ביום פשיטא דלא חיישינן למידי אפי' לכתחילה. וכן כתב בשו"ת בית יצחק (סי' י"י) ששמע כן לבאר בשם החוזה מלובלין, שכל שכוונתו לקרוא א"ח כ"ק ש עם התפילין, אין בזה שום חשש, וכנ"ל, ודלא כמ"ש בשו"ת האלף לך שלמה (סי' ש"ד). וע"ש ביבי"א מה שהשיב ע"ד.

וכן מבואר במג"א (ס' ל"ט סק"י), דכל מ"ש בגמ' שהקורא ק"ש בלא תפילין הוי כמעיד עדות שקר, היינו דוקא בקורא כל הפרשה, אבל אם קורא רק פסוק ראשון לא הוי כמעיד עדות שקר, ותיריך בזה מה שמצינו לת"ק בסוכה (ס' שסובר שחתן ושושביניו חייבים בק"ש ופטורים מתפילין היינו דחייבים בפסוק ראשון של ק"ש, משא"כ לדידן דס"ל שחייבים בכל ק"ש לכן חייבים ג"כ בתפילין וכמ"ש הרמ"א בתשו'. וה"ט דדוקא שקורא כל ק"ש שמוזכר בה מצות תפילין, וקשרתם והיו לטוטפות, לכן הוי כמעיד עדות שקר, אבל אם קורא רק פסוק ראשון, כיון שאינו מזכיר מצות תפילין לא חשיב כמעיד עדות שקר, כמבואר במחצית השקל (ס' ע), וגם אין לחשוש בזה משום דהוי כעולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים, דהואיל ופטור בו ביום ממצות תפילין ולמחר הוא מניח, הו"ל מביא זבחו היום ונסכו למחר, דשרי לכתחילה בקרבן יחיד, וכן דקדק בשו"ת יביע אומר הג"ל והביא שכן מבואר ג"כ בדגול מרבה (ס"ט מ"י).

וכתב שם שגם לשיטת רש"י שפירש דהוי כמעיד עדות שקר בעצמו, דלישנא מעליא נקט, כלומר דהוי כמעיד עדות שקר בהקב"ה, ס"ל בדפסוק ראשון לא הוי כמעיד עדות שקר, וע"ש בהוספות מכת"י לבי"א הנד"מ, ושם הביא עוד

וכן נראה מדברי המהרש"א (ברכות יד:) שביאר לפי מה שכתבו המפרשים, שג' מצוות נתן לנו הקב"ה שהן אות ועדות לנו שאנחנו עמו, והן שבת ומילה ותפילין, בשבת כתיב ביני ובין בני ישראל אות היא וגו', במילה כתיב והיה לאות ברית ביני וביניכם, בתפילין כתיב והיה לאות על ירך וגו', ועל פי שנים עדים יקום דבר, ועל כן בשבת לא בעי תפילין דאיכא שני עדים שבת ומילה, אבל בחול בעי שני עדים דהיינו מילה ותפילין, והרי אם אינו מניחם בחול הו"ל עד השני שהם התפילין עדות שקר בעצמו. ומבואר מדבריו שדוקא מי שאינו מניח תפילין כלל באותו יום, חשיב כמעידי עדות שקר.

איך שיהיה לדעת הדיב"א שנשען להלכה על דעת האחרונים שכל שמניחן אח"כ וקורא עמהם ק"ש לא חשיב כמעיד עדות שקר, הדבר ברור כמו שכתבתי, שבכל בוקר מיד בעת שניעור לאחר שאומר מודה אני ומנקה ידיו, יכול לקרוא ק"ש על דעת שאם יעבור הזמן יצא בזה ידי"ח מצות ק"ש, ולא יהיה בכלל מעוות לא יוכל לתקון, ולכן לפענ"ד זהו עצה טובה ונפלאה לכל מי שעלול להפסיד ק"ש בזמנה, שע"י שינהג כן בקביעות לא יפסיד מצוה יקרה זו של ק"ש בזמנה. וראה עוד מזה שיתבאר בסמוך.

י"שוב ב' - בפסוק שמע ישראל לבד לא הוי כמעיד שקר

הנה התוספות (גרסא י'): כתבו, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו פירוש באדון שצויה שהוא קורא והיו לטוטפת ולאות על ירך ואין. ומוכח מלשונם שאין חשש בקריאת פסוק ראשון לבד. והעתיק דברים להלכה המשנ'ל (פי' כ"ה ס"ד). וכן מבואר בספר יראים (עמוד ס"ה סוף פי' י"א), שכתב: מעיד עדות שקר בעצמו, דכתיב וקשרתם והיו לטוטפות. משמע שבקריאת פסוק ראשון אין חשש. וכן מבואר בחי' הרא"ה שכתב: כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, דהא

בזה מהשד"ח (מע' 3 כלל ע"ט עמ' 291) שכתב בשם ס' תפילין דמארי עלמא מהגה"ק ר' עמנואל חי ריקי מח"ס משנת חסידים, שהמנהג להניח טלית ותפילין קודם ברוך שאמר, ואפי' הגיע זמן הנחתם, וא"כ מכ"ש שבפסוק א' של שמע ישראל כגון בקרבנות, בודאי לא חיישינן למידו. ועוד הביא (סע הערה 12) שי"א שדוקא פרשה שניה אסור לקרות בלי תפילין והוי כמעיד עדות שקר בעצמו, שאומר והיה אם שמוע תשמעו, ונתתי מטר ארצכם, הלא"ה לא יתן, והרי הוא אינו מניח עליו תפילין ובכ"ז ה' נותן המטר, אבל בפרשה ראשונה אין שום אסור לקרות ק"ש בלא תפילין. וכן מבואר בשו"ע הרב (י"א ס"י כ"ה ס"א 6) שכתב: ואחר שלבש טלית מצוייצת יניח תפילין מיד כדי שיהיו עליו בשעת ק"ש ותפילה, שכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר על עצמו, שהוא אומר וקשרתם לאות וכו' ואינו מקיים. וכן פסק בשו"ת איש מצליח (ח"א ס"א 6), שמדברי הפוסקים נראה שאין חשש בקריאת פסוק ראשון דקרבנות בלא תפילין, ודלא כרבינו הבן איש חי זצ"ל.

ולפי"ז נראה מה שהקדים רש"י ק"ש לפני תפילין, כי שפיר יכולין לקרוא פסוק ראשון של ק"ש לפני תפילין כדי לקבל על עצמו עול מלכות שמים, גם אם אין כוונתו לשם מצות ק"ש, וכמו באמירת מודה אני שכוונתו להודות ולהמליך את הקב"ה עליו. וכן איתא במדרש תנחומא בפרשתו (פס"ד י"ד), ז"ל: הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, אין אומה בעולם כיוצא בהן, הרי הן ישנים מן התורה ומן המצוות, עמדו משנתן עומדים כאריות חוטפים ק"ש וממליכים להקב"ה נעשין אריות מפליגין לדרך ארץ למשא ומתן, עכ"ל. וכן הוא בילקו"ש (י"א פס"ט). וקצת משמע כמו שכתבתי, שהרי לא הזכירו תפילין, ומשמע שמיד היו חוטפין לקרוא ק"ש. שו"ר לאדמו"ר מסאטמר זצ"ל בספרו דברי ואל (מנחת יצחק, י"א פ"ד דף ל"ח) שתירץ כאמור, וכתב שכך היה מנהגו של הרה"ק בעל הדברי חיים זצ"ל שכשהיה קם ממטתו היה קורא ק"ש, אפילו כשהיה עוד לילה ולא היה יוצא בזה ידי"ח ק"ש, כי תחילה לכל דבר יש לאדם לקבל עליו עול מלכות שמים.

יישוב ג' - ק"ש בהקיצו קודם עלות השחר

ע"ל עפמ"ש בברכות (ב), תניא רשב"י אומר, פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי"ח, אחת של יום ואחת של לילה. וכמו כן כאן מיירי רש"י במי שקם כלבאי, מעט קודם עלות השחר, ומהדר לקרוא ק"ש בשביל ערבית, ואח"כ מניח תפילין וקורא בשביל שחרית. וא"ת מדוע צריך לחזור ולקרוך ק"ש, הלא כבר קרא אמש של ערבית, וכן ק"ש שעל המטה קודם עלותו על יצועיו לישון, ושמו"ל דכיון שהרבה פעמים קורא ק"ש שעל המטה מתוך עייפות ואינו מדקדק בה כדבעי, לכן חוזר וקורא קודם עלות השחר, ועי"ל דמהני בשביל להרוג המזיקים בק"ש (פי' שפי"ב דע"ז ד' מדמי' הלילה). ועי"ל שהכוונה כאן לק"ש שנהגו המקובלים לקרוא בחצות הלילה, כמ"ש רבינו הרש"ש בנהר שלום (דף ל"ג ע"א), ורבינו יוסף חיים זצוקל"ה בבן איש חי (ע"ר ס"א פקודי), ולכן כיון שהיו רגילים לישון מוקדם, ואדרבה לקום בחצות לילה כדי לעסוק בתורה, כמו שהאריכו בזה בסה"ק והביאו מהזוה"ק (לך נך, ושלח, ויחי דף רמ"ג, אגרי, ויקרא ועוד) שהפליג בשבח הקמים בחצות לילה ועוסקים בתורה, שבזה כופין לסיטרא אחרא, ונעשה כביכול מטרוניטא לשכינה, והעולם מתקיים בשבילם, ושולטין על כל גזירות קשות שלמעלה ולמטה, וניצולים מן הדין. ובכף החיים למרן הגר"ח פלאגי זצ"ל (ס"ג ג' 116) הפליג והאריך במעלת הקמים בחצות לילה, והביא מספר ראשית חכמה (דף ק"א ע"א) שכתב דכיון שהוא כופה לסטרא אחרא עונותיו מתכפרין. וכן כתב בבן איש חי שנה (1166 ושלח ס"ג) בשם רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות שצריך האדם להיות ניעור בחצות לילה ויקרא תיקון חצות ויעסוק בתורה. ולפי"ז י"ל שלכן כותב רש"י שמשכימים כארי לקרוא ק"ש ואח"כ להניח תפילין בשחרית, ולפענ"ד הוא תירוץ לאמיתתה של תורה. אלא שא"כ צ"ב איך פירש ללבוש טלית, והלא עדיין לא הגיע זמן

ק"ש, וי"ל כמו מנהגינו על פי האר"י הקדוש שהולכים לישון בלילה עם טלית קטן ולא מסירים אותו כלל, וא"כ כבר בעת שהאדם משכים קום, חשיב כאילו מתעטף באותה שעה בטלית שהוא לבוש בה, א"נ אפי' מסיר הטלית בלילה, מ"מ כשהוא לובש בגדיו לובש ג"כ טלית קטן, וראיתי לידידי הגאון רבי שמואל כהן שליט"א בספרו דברי שמואל (פרט 55) שהביא מליקוטי מהר"ח שדקדק מרש"י שכוונתו לטלית קטן, שכתב ללבוש טלית, ולא כתב להתעטף. ולאחר לבישת הטלית קורא ק"ש בשביל ערבית, ובעת עלות השחר מניח תפילין, ועוד דכיון שהיו כבר מתעטרים בבגדים שיש בהן ד' כנפות להכין עצמם לשחרית, ממילא היו לובשים טלית תחילה.

יישוב ד' - נקט לפי סדר מעלתו ופועלתו בעולמות

ע"ל דרש"י נקט המצוות כסדר מעלתן, כי מצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות שבתורה כמ"ש (מדרש כה. שיעור כט. מנחות מג.), ולכן אח"כ נקט ק"ש שהוא מצות ייחוד ה' שהוא גדול במעלה ואפי' מו"ת שכתב כולם, ואח"כ נקט מצות תפילין. אך הוקשה לי דבמנחות (מד.) איתא, תניא א"ר נתן אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעוה"ז, ולעוה"ב אינו יודע כמה, צא ולמד ממצות ציצית, מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית ובשכר זה ניצל מעוון זנות כמבואר באריות שם, ונשא אותה אשה בקידושין בהיתר, וזכה לעושר וכבוד, ופירש רש"י: ציצית, מצוה קלה עשה בעלמא. אבל לולא פירוש רש"י היה מקום לומר, דמה שאמרו שמצות ציצית מצוה קלה, אין הכוונה במעלתה, אלא בקיומה שאין צריך לטרוח ולהוציא ממון הרבה בשביל לקיימה כמו בשאר מצוות עשה, וכדרך שאמרו בריש ע"ז (א.), מצוה קלה יש לי וסוכה שמה ואמאי קרי ליה מצוה קלה, לפי שאין בה חסרון כים, וכן בחולין (קמ"ג) גבי מצות שילוח הקן, ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסור אמרה תורה, למען ייטב לך והארכת ימים, ק"ו על מצות חמורות שבתורה. שו"ר שכן ביארו בחי' צאן קדושים (מנחות 55), שמצות ציצית הוי מצוה קלה לפי שאין בה חסרון כים כ"כ וקל לקיימה, וכ"כ בראשית חכמה (פרק המנחות שער 6). אמנם מרן החיד"א בפתח עינים (מנחות 55), ביאר שהכריח את רש"י לפרש שהכוונה למצוה קלה ממש, לפי שכל מקום בש"ס שהכוונה למצוה קלה בממון, הש"ס מפרש כן להדיא כנ"ל, והביא ממסכת יומא (55) דתנן תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת, ובפ"ק דשבועות תנן הקלות והחמורות עשה ולא תעשה, ופריך בגמרא (55 דף י"ג) היינו קלות היינו עשה ולא תעשה, חמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד. ומבואר שקל וחמור היינו בחומרתו ומעלתו. והרש"ש שם ביאר דגבי ציצית ל"ש לומר קלה בממון, כי אמרו שם בגמ' שהתכלת דמיו יקרים, ועוד שהרי מדמה את הציצית לחותם זהב לעבד שאצלו הוא ודאי דבר יקר.

והנה המהרש"א במנחות (55) כתב: קרי ליה למצות ציצית מצוה קלה לגבי מצוות חמורות שעונשן מיתות ב"ד וכתר בלאוין ובעשין כגון פסח ומילה, ולפי דבריו עדיין נראה ד"ל דבכל המצוות עשה, מצות ציצית שקולה כנגדן, וממילא לכן הקדים רש"י ציצית, ק"ש, ואח"כ תפילין. וכן ראיתי בשו"ת משנה הלכות (פסק ט"ו סי' י"ג) שהעיר כנ"ל עמ"ש שציצית הוי מצוה קלה, והלא שקולה היא כנגד כל המצוות, ותירץ כדברי המהרש"א דקרי ליה מצוה קלה ביחס למצוות עשה בהן כרת כפסח ומילה. ומצאתי ראיה לדברי מ"ש הבית יוסף (י"א ס"א כ"ה), שיש להקדים עטיפת ציצית לפני הנחת תפילין כמ"ש הטור שם, והיינו טעמא כמבואר בנמוק"י (הגלות צ"ח ג'). ששקולה מצות ציצית כנגד כל המצוות לכן ראוי להקדימה.

והנה ראיתי ליעב"ץ במור וקציעה (55) שהעיר על הב"י שודאי תפילין עדיפי וחמירי מציצית בקדושתן ובחובת קיומן, שציצית אין מענישין עליה, ובתפילין קרקפתא דלא מנח תפילין הו"ל ממושעי ישראל בגופן, ולכן אם א"א לו לקיים שניהם, יקיים מצות תפילין. ואולי יש ליישב, דודאי גם הב"י מודה שאם א"א לו לקיים שניהם, מקיים מצות תפילין, דהנה יש חילוק בין שכר ועונש לבין מה שהמצוה פועלת בעולמות העליונים,

ולכן ודאי שהמבטל מצות תפילין עונשו גדול יותר, ולכן אם א"א לו לקיים שניהם, מקיים מצות תפילין, כי מצד החיוב על האדם, בתפילין הוא חייב יותר. אבל לעניין מה שפועלת המצוה בעולמות העליונים, מצות ציצית שקולה לעניין זה ככל המצוות כולן, ופועלת כנגד כולן בעולמות העליונים, ובוה מיושב היטב הסתירה הנ"ל, שמצד אחד קרי ליה מצוה קלה וכדפירש רש"י, כי אכן לעניין שכר ועונש בקיום המצוה הוא מצוה קלה, אבל לעניין מה שפועלת בעולמות העליונים ששקולה היא כנגד כל המצוות כולן.

יישוב ה' - כתבן למצוות לפי סדר קבלתן

אולי י"ל שרש"י נקט לפי סדר קבלת המצוות, שתחילה נצטוו על טלית, ואח"כ על ק"ש, ואח"כ על תפילין, שהרי בספר במדבר (ט"ז) נצטוונו על הציצית, "ועשו להם ציצית", ובספר דברים (י"ד) נאמרה פרשת ק"ש, ורק אח"כ (פס"ח) נצטוונו על הנחת תפילין, שו"ר שתירץ כן בספר מתוקים מדבש (פסוק), בשם ריח נוחח. ועוד ראיתי שהוסיפו, שמצות ק"ש מיד היה בידו של ישראל לקיים, משא"כ תפילין שהיו צריכים תחילה לכתוב הפרשיות כסדרן ולהניחן בבתים, לכן הקדים ק"ש, כי לפי"ז אכן קדמה בפועל מצות ק"ש למצות תפילין.

יישוב ו' - אפילו בתשעה באב מקדימין טלית קטן וק"ש

ע"ל בדוחק שכוונת רש"י על תשעה באב, שבכמה מקומות מצינו בתורה שנרמז ענין חורבן בהמ"ק, כמבואר בחיבורי שלהבת יוסף חי (פסוק האוני), ושם נתבאר ו' מקומות לכה"פ, והרי יש הנהגים שאין מניחין תפילין בשחרית, וכמ"ש השו"ע (א"ח סי' תקנ"א ס"ב), וז"ל: נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב בשחרית, ולא טלית, אלא לובשים טלית קטן תחת בגדיו בלא ברכה, ובמנחה מניחים ציצית ותפילין, ומברכים עליהם, ובכ"י שם הראה מקורו בהגהות מיימוניות (פ"א סי' א"א פ"א ג') שכתבו על מ"ש הרמב"ם מקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין של ראש, כן כתבו בסמ"ג והרוקח (פ"א סי' ע"א ע"א ק"ח) מפני שנקראים פאר (פ"א ג' פ"א ג'), וכן המהר"ם (דפ"י יחלס סי' נ"ט), אמנם היה מניח תפילין מן המנחה ולמעלה, עכ"ל. על כן לפי"ז י"ל שרש"י בא לומר שאפילו בתשעה באב, שהוא יום תענית צער ואבלות, בכל זאת מתגברים כארי לקיים את המצוות, ללבוש טלית קטן ולקרוא ק"ש בשחרית, ואח"כ מניחים תפילין במנחה. אולם ראה בזה באריכות בחזון עובדיה ד' תעניות (פ"א פ"א ג' וס"א), שדעת רוב הראשונים שיש להניח תפילין בתשעה באב בשחרית, ושכן היה המנהג הקדום של הספרדים בארץ ישראל, ושכן נהגו גדולי ירושלים ובקהילת קודש בית אל, כמבואר בספר חסד לאלפים (פ"א ג' וס"א), ובכף החיים (פ"א תקנ"א), ושכ"כ בשו"ת ישיביל עבדי (פ"א פקודות דע"א וס"א פ"א).

והנה ראיתי כמה מתרצים שלפי ששבת ויו"ט אינו זמן תפילין לכן הקדים רש"י ק"ש לתפילין, ולא זכיתי להבין למה בשביל כך קדים ק"ש, ואדרבה ז"ל בתר רובא, משא"כ לפי מה שפירשתי שהכוונה לתשעה באב, א"כ אדרבה היינו חביבותא גבן שאפילו בתענית ואבלות וביום שהקב"ה החרים לנו את בהמ"ק והגלנו מארצנו, מקדימין ישראל לחטוף את המצוות.

יישוב ז' - הקדים ק"ש שאין מצותה כל היום

בפירוש משכיל לדוד תירץ שרש"י הקדים ק"ש שאין מצותה כל היום, ואח"כ כתב מצות הנחת תפילין שמעיקר הדין מצותה להניח כל היום, כי גם לאחר שקורא בהן ק"ש צריך להיות מעוטר בתפילין, כמ"ש הרמב"ם (א"ח תפילין ד' כ"ז), והשו"ע (א"ח פ"א ג' ס"ג): מצותן להיותם עליו כל היום, אבל מפני שצריכים גוף נקי שלא

פיח בהם ושלא יסיה דעתו מהם, ואין כל אדם יכול ליהרר בהם, נהגו שלא להניחם כל היום. ומ"מ צריך כל אדם ליהרר בהם להיותם עליו בשעת ק"ש ותפילה.

אבל קשה שהרי הקדים טלית שמצותה כל היום, ועוד ראיתי מקשים על פירושו, שהרי הכתוב בא לפאר ולשבח את ישראל שמזדריז לחטוף את המצוות ולקיימם מיד כשקמים בבוקר, ותחילה מניחים תפילין ואח"כ קוראים ק"ש, וא"כ אינו עניין למה שק"ש אין מצותה כל היום, ותפילין מצותה כל היום.

יישוב ח' - בעת השמדה חוטפין ק"ש ומחזירים אחרי תפילין

ע"ל שכוונת רש"י שאפילו בשעת השמדה שגזרו שלא להניח תפילין ולא לומר ק"ש, וכמו שמצינו במסכת שבת (ט"ז), שולכות רומי הרשעה גזרה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, וראה עוד בעירובין (ס"ג) לעניין המוצא תפילין בעת סכנת השמדה, וכן מצינו עוד הרבה, וכמו בימי המן הרשע שגזר שלא להניח תפילין, כמבואר במסכת מגילה (נ"ב) וברש"י שם, ועל כן בימי השמדה כל יהודי מיד עם הקיצו קורא ק"ש לקבל עליו עול מלכות שמים, ואינו ממתין על התפילין כי אינו יודע אם אותו היום יעלה בידו בכלל להניח תפילין, ואח"כ גם מוסרים נפשם לרדוף אחר מצות תפילין ולהניחן במסירות נפש עילאית, וכזה ממש היה מעשים שבכל יום בשואה לתקפ"ן, שאלפים מבני"י מסרו נפשם שלא לבטל יום אחד ממצות ק"ש ותפילין אף שהיה הדבר כרוך בסכנה גדולה, קיימו בעצמם הן עם כלבי יקום וכארי יתנשא.

יישוב ט' - אפילו פושעי ישראל מקדימין לקרוא ק"ש

עוד נראה לפענ"ד ליישב שכוונת רש"י אפילו לאותם פושעי ישראל שאין מניחין תפילין, מ"מ מקדימין ללבוש טלית קטן תחת בגדיהם, ולקרוא קריאת שמע. ומה שכתב אחר כך מניחים תפילין, היינו הצדיקים שהם גם מניחין תפילין, וזהו שבחן של ישראל, שאפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרימון (פרקט"ז וס"ד).

יישוב י' - מתוך להיטותן ותשוקתן למצוות חוטפין ק"ש

ראיתי לכמה מפרשים שתירצו דאדרבה רש"י בא לדבר בשבח מעלתן של ישראל שחוטפין את המצוות, ולכן מרוב אהבתם להשי"ת ולהיטותם לקיים את המצוות, מקדימין את ק"ש כבר לפני הנחת התפילין, כי תשוקתם רבה.

ולפענ"ד ליתא, דהנה לא מבייא שהאמת אין בנמצא אצל גדולי ישראל שמקדימין משום כך מצות ק"ש לתפילין, ועוד כיון שאין הדבר לפי הסדר הנכון ע"פ ההלכה, א"א לומר שמרוב להיטותם עושים נגד הדין, ואדרבה כל שבחן של ישראל שמדקדקים בהוראות השו"ע כקוצו של יו"ד. ומה שכתבתי למעלה שיש להקדים בכל יום ק"ש מיד עם הקיצו בבוקר לק"מ, כי אין הדבר אמור לעשות כן מתוך להיטות והתלהבות, אלא אדרבה מתוך חשש שלא יבוא להפסיד מצות ק"ש בזמנה, וגם באופן שעושה תנאי קודם למעשה כנ"ל, שמתי שיקרא אח"כ בזמנה עם התפילין, אינו מתכווין לצאת בזה ידי"ח, ודו"ק.

עין זייתם למוחזיקים בה ותומכיה מאושר

י"ל כלכות יידיצו האזינים היקרים והנעמיים אוהבי התורה ולמודיה להגדיל תורה ולתאדירה פטרוני העלון "אשכול יוסף" מרגעון נסים הי"ו ופ"ר אהרן נסים אורך ימים עושר וכבוד בריאות איתנה ונחלת מעלית ועושר עמונות בכלל הברכות יבורך יידיצו היקר והנכבד שלומי נסים הי"ו מוקדש ומנצח לע"ז וארזים היקרים: סאלם אליה בן מסעודה ז"ל, נזריה בת גורציה ע"ה לע"ז נסים בן נזריה ז"ל, נסים מועלם בן סלימה ז"ל, ולע"ז מיכאל בן נחמה ז"ל, ולע"ז נח בן רחל ז"ל, ת. נ. ז. ה.

שלמעו ותזי נפשיכם

להאזנה לשיעורי המרתקים של הרב יוסף זי סימן טוב שליט"א מוזבר סדרת הספרים "כרם יוסף" ו"אשכול יוסף" ע"ה"ז והמועדים 073-371-8053 לקבלת ציטות והאזנה בשידור זי: זי"ז והק"י # בעלוות פרשת בלק ממותנים לך שיעורים מרתקים